

АКАДЕМІЧНА МОБІЛЬНІСТЬ ЗДОБУВАЧІВ В УМОВАХ СУЧАСНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

У статті здійснений аналіз сучасного стану української вищої освіти в умовах впливу процесів інтернаціоналізації, розвиток академічної мобільності в Україні. Здійснено аналіз зарубіжної та вітчизняної науково-педагогічної літератури, інформаційно-аналітичних доповідей міжнародних організацій, який свідчить про стан нормативно-правових документів, що регулюють впровадження академічної мобільності. Наведено статистичні дані про стан академічної мобільності в Україні.

Ключові слова: академічна мобільність, європейський освітній простір, здобувачі, вищий навчальний заклад.

Постановка проблеми. Сьогодні освіта розвивається і змінюється під впливом таких процесів, як глобалізація, інтеграція, комп'ютеризація, комерціалізація й інтернаціоналізація. Одним із складових компонентів інтернаціоналізації є академічна мобільність для всіх учасників освітнього процесу. Провідна роль у реалізації академічної мобільності здобувачів та інших учасників освітнього процесу у просторі провідних європейських держав належить українським вищим навчальним закладам.

Метою статті є спроба дослідити сучасний стан академічної мобільності в Україні, коло проблем, які пов'язані з цим складним процесом.

Матеріал і результати досліджень. Аналіз вітчизняної науково-педагогічної літератури та інформаційно-аналітичних доповідей міжнародних організацій свідчить, що дослідження сутності процесу академічної мобільності стало предметом вивчення як зарубіжних, так і українських науковців. Так, Г. Лаурейс, Х. Ріддер-Сімоенс у своїх наукових працях досліджують проблему періодизації академічної мобільності; С. Маргінсон, Дж. Найт, У. Тайхлер вивчають тенденції та перспективи розвитку академічної мобільності в різних регіонах світу; С. Вінсент-Ланкрін, Ф. Мюхе аналізують мотивацію суб'єктів організації студентської мобільності та стратегії переміщення іноземних студентів до вищів іншої країни.

Проблеми міжнародної діяльності вищих навчальних закладів та вироблення підходів до формування концепції розвитку міжнародного співробітництва розглядають такі українські автори, як В. Г. Кремень, М. Ф. Степко, Я. Я. Болюбаш, О. В. Співаковський, В. З. Гришак [1, с. 9].

Академічна мобільність – це можливість упродовж періоду навчання провчитись один або більше семестрів в іншому вищому навчальному закладі, де готують фахівців з цієї ж спеціальності із зарахуванням дисциплін (кредитів) та періодів навчання; ефективніше розвивати особистий інтелектуальний потенціал. Академічна мобільність є явищем динамічним, є формою інтернаціоналізації освіти, що сприяє інтеграції індивіда до міжнародної системи освіти. Вона є: важлива складова процесу інтеграції вищих навчальних закладів у міжнародний освітній простір; період навчання студента в країні, громадянином якої він не є; виїзд певної кількості студентів для навчання за кордон; важлива якісна особливість європейського простору, що передбачає обмін людьми між вищими навчальними закладами та між державами; це можливість обрання найкращих варіантів навчання для підготовки сучасного фахівця [2].

Академічна мобільність – це можливість навчатися, викладати, стажуватися чи проводити наукову діяльність в іншому навчальному закладі на території України чи поза її межами, без відрахування чи звільнення з основного місця навчання чи роботи [3].

За місцем реалізації права на академічну мобільність розрізняють: внутрішню академічну мобільність (академічна мобільність, право на яку реалізується вітчизняними учасниками освітнього процесу у вищих навчальних закладах (наукових установах) – партнерах в межах України) і міжнародну академічну мобільність (академічна мобільність, право на яку реалізується вітчизняними учасниками освітнього процесу у вищих навчальних закладах (наукових установах) – партнерах поза межами України, а також іноземними учасниками освітнього процесу у вітчизняних вищих навчальних закладах (наукових установах).

Основними видами академічної мобільності є:

ступенева мобільність – навчання у вищому навчальному закладі, відмінному від постійного місця навчання учасника освітнього процесу, з метою здобуття ступеня вищої освіти, що

підтверджується документом (документами) про вищу освіту або про здобуття ступеня вищої освіти від двох або більше вищих навчальних закладів;

кредитна мобільність – навчання у вищому навчальному закладі, відмінному від постійного місця навчання учасника освітнього процесу, з метою здобуття кредитів Європейської кредитної трансферно-накопичувальної системи та/або відповідних компетентностей, результатів навчання (без здобуття кредитів Європейської кредитної трансферно-накопичувальної системи), що будуть визнані у вищому навчальному закладі постійного місця навчання вітчизняного чи іноземного учасника освітнього процесу. При цьому загальний період навчання для таких учасників за програмами кредитної мобільності залишається незмінним.

Формами академічної мобільності для учасників освітнього процесу, що здобувають освітні ступені молодшого бакалавра, бакалавра, магістра та доктора філософії у вітчизняних вищих навчальних закладах, є:

- навчання за програмами академічної мобільності;
- мовне стажування;
- наукове стажування.

Формами академічної мобільності для осіб, що здобувають наукову ступінь доктора наук, науково-педагогічних, наукових і педагогічних працівників та інших учасників освітнього процесу, є:

- участь у спільних проектах;
- викладання;
- наукове дослідження;
- наукове стажування;
- підвищення кваліфікації [4].

Концептуальними щодо академічної мобільності є положення Болонської декларації про те, що студенти Європи мають потребу і право на навчання для здобуття ступенів, що визнаються в Європі, а не тільки в країнах (регіоні), де їх здобуто, а також те, що головною відповідальністю навчальних закладів та установ європейської вищої школи є гарантування надання однаково високого рівня кваліфікації своїм студентам [2]. Адаптація національної системи освіти до загальноєвропейських критеріїв дозволить державі забезпечити принципову можливість розвитку академічної мобільності української вищої освіти. Інструменти й способи забезпечення сумісності та порівнюваності національних складових в рамках європейської системи вищої освіти розроблено в наступних базових документах Болонського процесу: Всеосяжна рамка кваліфікацій для Європейського простору вищої освіти (The Overarching Framework for Qualifications in the European Higher Education Area – QF-EHEA), заснована на Дублінських дескрипторах; Європейська рамка кваліфікацій для навчання впродовж життя (European Qualifications Framework for Lifelong Learning – EQF-LLL), ініційована Європарламентом та Єврокомісією; Кроки з розробки національних рамок кваліфікацій, ухвалені на Лондонській конференції міністрів, відповідальних за вищу освіту (2007); Рекомендації країнам з проведення процесу верифікації – критерії і процедури для підтвердження сумісності рамок освіти. Завершення процесу самоідентифікації має бути зафіксовано у Diploma Supplement через вказівки про зв'язок національної рамки кваліфікацій і QF-EHEA; Критерії і процедури узгодження національних рівнів кваліфікації з Європейською рамкою кваліфікації (Додаток до листа Європарламенту і Ради Європи від 06.04.2008 року № 14499); Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area – ESG); Керівництво користувача ECTS (European credit transfer and accumulation System users guide) у новій редакції 2009 року; Європейський реєстр агенцій із забезпечення якості (European Quality Assurance Register for Higher Education); Зальцбурський принцип розробки докторських програм для європейського суспільства знань; Хартія європейських університетів для освіти впродовж життя. Наріжною проблемою Європейського простору вищої освіти експерти Болонського процесу називають розробку і впровадження національних рамок кваліфікації на основі результатів навчання. «Рамка кваліфікації є важливим інструментом, який забезпечує порівнюваність і прозорість в ЄПВО і полегшує рух студентів всередині систем вищої освіти й між ними» [5]. Міжнародним освітнім співтовариством визначені й зафіксовані численні аспекти, що впливають на зростання міжнародної студентської мобільності, при цьому розвиток механізмів гарантування якості освіти та захисту іноземних студентів знаходиться в компетенції приймаючих країн.

Іншим кроком для розвитку академічної мобільності є автономія вищих навчальних закладів. Основним документом навчального процесу вишу є навчальний план. Навчальний план передбачає обов'язкові дисципліни та перелік тих предметів, які відображають спеціалізацію підготовки майбутнього фахівця. Навчальне навантаження вимірюється у кредитах ECTS. Ця система допомагає визначити періоди навчання за кордоном, збільшує якість і кількість студентської мобільності в Європі. Студентський обсяг робіт в ECTS включає час перебування на лекціях, семінарах, час для самостійних робіт, підготовки до іспитів, їх складання тощо.

Одним із пріоритетних напрямів сучасної науково-методичної та навчально-методичної діяльності української вищої школи на її шляху до євроінтеграції у контексті Болонського процесу є розроблення,

впровадження й удосконалення інноваційних методик підготовки спеціалістів на основі передового зарубіжного і вітчизняного досвіду. Модернізація навчального процесу на основі впровадження інноваційних методів і прийомів у практику викладання є важливою передумовою створення й підтримання іміджу вищого закладу освіти. Новітнім сучасним підходом є постійний творчий пошук, продукування і реалізація оригінальних (авторських і колективних), принципово нових ідей (наукових, управлінських, педагогічних) та їх реалізації. Допомогти вишам вивчати, розробляти, удосконалювати та впроваджувати нові перспективні технології, методи і форми навчання покликані спеціальні науково-методичні структури – інститути, відділи, інноваційно-освітні центри (лабораторії).

Для подальшого розвитку академічної мобільності усіх учасників освітнього процесу (здобувачів, наукових, науково-педагогічних і педагогічних працівників та інших учасників) постановою Кабінету Міністрів України від 12.08.2015 р. № 579 затверджено «Положення про порядок реалізації права на академічну мобільність» [4]. Проаналізувавши дану постанову можна виокремити наступні принципи положення:

1. Академічна мобільність здобувачам освітнього простору надає такі можливості, як розширення культурного діалогу і кругозору, набуття нових унікальних професійних навичок та удосконалення навичок володіння іноземними мовами.

2. Для наукових, науково-педагогічних і педагогічних працівників та інших учасників освітнього процесу академічна мобільність надає можливість підвищення кваліфікації в контексті глобальних трендів розвитку науки і залучення до кращих світових практик, розширення професійного діалогу і підвищення конкурентоспроможності на ринку праці.

3. Академічна мобільність в Україні має такі особливості:

3.1. Академічно мобільні всі учасники освітнього процесу: науковці, науково-педагогічні працівники, здобувачі (студенти), здобувачі ступенів доктора філософії та доктора наук.

3.2. Навчання за кордоном здобувача (студента) стало складовою частиною програми навчання в українському виші. Оцінки, отримані за кордоном, враховуються в Україні.

3.3. Немає потреби брати академічну відпустку чи узгоджувати індивідуальний план навчання. За здобувачем (студентом) зберігається місце постійного навчання в Україні.

3.4. Перезарахування прослуханих предметів відбувається виключно за змістом програм цих дисциплін.

У той час, як у світі академічна мобільність має системний, організований на рівні державної політики характер, в Україні вона залишається спонтанним та індивідуальним явищем. На початок 2014/15 навчального року в Україні навчалося 1 млн. 676 тис. студентів (1 млн. 438 тис. у ВНЗ III-IV рівня акредитації та 238 тис. у ВНЗ I-II рівня акредитації) [6]. Станом на 2014/2015 навчальний рік здобуває вищу освіту у закордонних вишах 59 648 українців. Найбажанішими для навчання країнами є Польща (22 833), Німеччина (9379), Росія (9365), Канада (2536), Італія (2200), Чехія (2015), США (1551), Іспанія (1545), Австрія (1460), Франція (1332) та Угорщина (1003). Якщо порівнювати 2014 і 2015 рік, то приріст становить 29%, або 13 266 осіб. Дві третини цього приросту становили українці, що навчаються в польських університетах. Їх побільшало з 14 951 до 22 833 осіб. Також українців істотно побільшало у канадських, чеських та італійських університетах. У 2015/2016 навчальному році навчається у польських університетах понад 30 041 українець. На кількість наших студентів у тій чи іншій країні зазвичай впливає чисельність української діаспори, якість освіти, культурна близькість, вартість освіти, вартість проживання та рівень оплати праці. Зазвичай українські студенти їдуть у країни, близькі за мовою та культурою, туди, де вже є великий контингент українців [7]. Слід зазначити, що в останні 3 роки спостерігається тенденція до підвищення рівня внутрішньої мобільності здобувачів за рахунок спрощення механізму переведення здобувачів з одного вищого навчального закладу до іншого за рахунок трансферу та накопичення кредитів ECTS. Бакалавр будь-якого університету може продовжувати навчання на другому циклі іншого університету. Переважна більшість успішних бакалаврів, які навчалися в приватному виші, намагається вступити до магістратури більш престижного державного вишу. Проте поки не запрацювала Національна рамка та дескриптори кваліфікацій, під час переведення здобувачів виникають значні академічні заборгованості. На часі налагодження системного партнерства національних вишів, де мобільність стане частиною відносин, з урахуванням таких факторів, як місце розташування вищого навчального закладу (у різних конкурентних середовищах чи в одному); фінансова скоординованість навчання в різних навчальних закладах; паритетність, особливо в обміні здобувачів, які навчаються на умовах державного замовлення [2]. Підвищенню внутрішньої мобільності кадрів сприяє обмін викладачами між різними вищими навчальними закладами, який відбувається переважно за рахунок суміщення посад викладачами різних ВНЗ. Відміна права ректорів на заборону суміщення посад сприяє цьому процесу. Проте цей процес має спонтанний, некерований характер й зумовлюється переважно мізерними окладами українських викладачів [8].

Висновок. Для України досягнення ефективної внутрішньої та міжнародної академічної мобільності в контексті Болонського процесу реально лише за умови створення продуктивної системи національної академічної мобільності, її нормативно-правової бази, організаційно-економічного механізму, визначення джерел фінансування і готовності до партнерства суб'єктів процесу академічних обмінів.

Використані джерела

1. Болонський процес у фактах і документах / Упор. : Степко М. Ф., Болюбаш Я. Я., Шинкарук В. Д., Грубінко В. В., Бабин І. І. – К. : Вид-во ТДПУ, 2006. – 52 с.
2. Гуляєва Н.М. Мобільність викладачів і студентів: проблеми та орієнтири / Н.М. Гуляєва // Матеріали VI щорічної міжнародної конференції «Розбудова менеджмент-освіти в Україні» (17–19 лютого 2005 р., м. Дніпропетровськ). – К. : Навч.-метод. центр «Консорціум із удосконалення менеджмент-освіти в Україні», 2005. – С. 76–81.
3. Закон України «Про вищу освіту» від 1 лип. 2014 р. № 1556-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18...>
4. Постанова Кабінету Міністрів України від 12 серпня 2015 р. № 579 «Про затвердження Положення про порядок реалізації права на академічну мобільність» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/control/ru/cardnpd?docid=248409199>
5. The Bologna Process 2020 – The European Higher Education Area in the new decade. Communique of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education. Leuven and Leuven-la-Neuve, 28-29 April [Electronic resource]. – Mode of access: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-09-675_en.htm
6. Кількість студентів на початок 2014/2015 навчального року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uafrontier.com/kilkist-studentiv-na-pochatok-2014-2015-navchalnogo-roku/>
7. Кількість українських студентів, які навчаються на Заході, вражає... [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://expres.ua/main/2016/12/28/220132-kilkist-ukrayinskyh-studentiv-navchayutsya-zahodi-vrazhae>
8. Академічна мобільність як фактор інтеграції України у світовий науково-освітній простір [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1421/>
9. Федорова І.І. Академічна мобільність українських студентів сучасного освітнього простору / І.І. Федорова, Я.В. Трофименко // Вісник НГУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка. – Вип. 2. – 2012. – С. 139–143.

Korchova G.

ACADEMIC MOBILITY OF STUDENTS IN THE MODERN EDUCATIONAL PROCESS

The article served to analyze the current state of Ukrainian higher education in conditions of internationalization, development of academic mobility in Ukraine. Analyzed legal documents regulating the implementation of the academic mobility. The statistical data on the state of academic mobility in Ukraine.

Academic mobility – an opportunity during the study period provchytys one or more semesters in another institution of higher education, which train specialists in the same profession with admission subjects (credits) and periods of study; develop effective personal intellectual potential.

For further development of academic mobility of all participants in the educational process (job seekers, scientific, pedagogical and teaching staff and other members) Cabinet of Ministers of Ukraine of 08.12.2015 p. Number 579 approved the "Regulations on the procedure for exercising the right to academic mobility"

After analyzing this ruling can highlight the following fundamental provisions:

1. Academic mobility applicants educational space provides features such as expansion of dialogue and cultural horizons, acquire new unique skills and improve foreign language skills.

2. Scientific, pedagogical and teaching staff and other members of the educational potsesu academic mobility provides training in the context of global trends in the development of science and attract the best international practices, the expansion of professional dialogue and enhance competitiveness in the labor market.

3. Academic mobility in Ukraine has the following features:

3.1. Academically mobile all participants in the educational process, scientists, scholars, educators, applicants (students), applicants PhD degree and doctorate.

3.2. Study Abroad applicant (student) became part of the program of study at Ukrainian universities. Estimates obtained abroad, captured in Ukraine.

3.3. No need to take sabbatical or align individual learning plan. For competitor (student) remains permanent education in Ukraine.

3.4. Reenrollment listened items is solely on the content of programs in these disciplines.

Key words: *academic mobility, the European educational space, students, higher education institution.*

Стаття надійшла до редакції 15.03.2017 р.